oli põhja pool Emajõge; siin oli Emajõest arvates viimaseks maalinnaks Roela. Vaiatu maalinn (Soomelinde) ei olnud enam Vaigas. Vaiga maakond oli Tartu piiskopi ja ordu vahel pooleks jagatud. *Liber Census Daniae* järele oli siin piiskopil 400 ja ordul 600 adramaad. Piiskopi ja ordu maade piir vastas siin peajoontes praegusile piiridele Kursi, Laiuse ja Torma kihelkonna vahel ühelt poolt ja teiselt poolt Palamuse, Maarja-Magdaleena ja Äksi piirile. Peale selle kuulusid Tartu piiskopi vaimuliku võimu alla ka tema poolt ordule läänistatud Sakala, Mocha ja Nurmegunde, kuid need ei sünnitanud mitte Tartu piiskopi ilmlikku võimkonda. Järjelikult oli Tartu piiskopkond kaugelt suurem kui meie-aegne Tartu maakond, sest Tartu piiskopkonda kuulusid ka Võru maakond ja väike osake praegusest Valga maakonnast, kuna jälle praegu Tartu maakonda kuuluvad Kursi, Laiuse, Torma, Lohusuu ja Avinurme Tartu piiskopkonda ei kuulunud. Praegune Tartumaa on vähem ka kui Vene ajal Tartu maakond, sest Sangaste kihelkond ja Rõngu kihelkonna Sootaguse vald kuuluvad Valgamaasse.

Tartu piiskopkonna valitseja oli Tartu piiskopp. Temal oli õigus linnu ehitada, oma raha lüüa. Piiskopkonna valitsemises piiras tema võimu toomkapiitel — piiskopi nõukogu, koosseisev peakiriku juures ametis olevaist vaimulikest. Pärastpoole seisis toomkapiitel koos peaasjalikult vasallide perekondade liikmeist. Kord-korralt kujuneb vasallidest rüütelkond, vasallide pärandusõigused kasvavad piiskopi õiguste kulul läänide üle ja piiskopkonna valitsemises kasvab nende mõju. 15. aastasajal etendavad nad ka juba piiskopkonna nõukogudes teiste seisuste kõrval tähtsat osa. Piiskopi valimine oli kanoonilise õiguse järele toomkapiitlitel, kuid paavstide reservatsiooni-õiguse najal määrab paavstivõim 14. ja 15. aastasajal piiskopid, nagu teisal, nii ka Liivimaal; a. 1342—1440 näib Tartu piikopkonnas ainult üks piiskopp toomkapiitli poolt valitud olevat, kuna kõik teised paavsti poolt määrati. Piiskoppide määramine paavstikuuria poolt annab ordule sagedasti võimaluse altkäe-maksudega Tartu piiskoppide kandidaatena oma mehi läbi viia. Loomulik on see, et Tartu piiskoppide kui vaimulikkude maahärrade sõltuvus Rooma kuuriast suurem oli kui teisest ülemvõimust — Saksa keisrist, sest pealegi oli Saksa keisri võim tolle-aegse Saksa riigi sisemise olukorra tõttu tähtsuseta. Ka ei muutunud asjaolu palju, kui Tartu piiskopp ühes teiste piiskoppidega Vormsi maapäeval 1520. a. regaaliad sai.

Kuigi Vene võim 13., 14. ja 15. aastasajal nõrk oli, kestsid pihkvalaste ja novgorodlaste sõjaretked edasi, ja harilikult on nad ikka maa idaosasid, muidugi siis ka Tartu piiskopkonda puudutanud. Novgorodlased löövad sakslasi Tartu ees 1234. a. Hädaohtu oli Tartumaale venelaste poolt karta ka siis, kui Saksa võim peale Mõõgavendade ordu kokkusulamist Saksa orduga (1237. a.) püüdis idasihis kasvada Vene maade kulul, kust aga Aleksander Nevski ta tagasi lõi. 5. aprillil 1242. a. said ordu väed Mehikoorma juures Peipsi rannal täiesti lüüa. Venemaa tolle-aegne killustatud olek ja veel enam Tatari ike takistasid venelasi läänesihis oma võitusid arendada.